

Competitie en samenwerking bij ideologische bewegingen. Turkse organisaties in Amsterdam en Berlijn, 1965-2000

Floris Vermeulen

SAMENVATTING VAN

Vermeulen, F. (2013). Mutualism, Resource Competition, and Opposing Movements among Turkish Organizations in Amsterdam and Berlin, 1965-2000. *British Journal of Sociology*, 64 (3), 453-477.

Ideologische bewegingen staan volop in de publieke belangstelling. Een belangrijke vraag voor beleidsmakers hierbij is welke invloed zij hebben op het succes en/of het falen van deze bewegingen. Om onder andere deze vraag te kunnen beantwoorden, richt ik me in dit artikel op Turkse immigrantenorganisaties in Amsterdam en Berlijn in de periode 1965-2000. Deze organisaties zijn interessant, omdat ideologische bewegingen een grote invloed hebben gehad op het organisatieproces van Turkse immigranten. Verschillende ideologische groeperingen (links, rechts, seculier, islamitisch) hebben geprobeerd een machtsbasis op te bouwen in de Turkse gemeenschap, wat heeft geleid tot een grote mate van ideologische polarisatie. Een dergelijke gepolariseerde populatie biedt bij uitstek de mogelijkheid processen van competitie en samenwerking tussen verschillende ideologische bewegingen te

onderzoeken. Daarnaast kunnen we de uitkomsten van dat proces in twee verschillende contexten vergelijken. De open Amsterdamse context, waarin de verschillende Turkse ideologieën veel ruimte en steun (subsidies, officiële adviesraden voor Turkse organisaties van verschillende ideologische signatuur) kregen om zich te ontwikkelen. En de Berlijnse context, waarin het voor Turkse ideologieën die door de overheid werden bestempeld als antidemocratisch, in de meeste gevallen rechtse en islamitische Turkse organisaties, zeer moeilijk werd gemaakt om zich überhaupt te manifesteren (verbod van verschillende organisaties), laat staan dat er overheidssteun beschikbaar was. Alleen gematigde seculiere (linkse) Turkse organisaties ontvingen steun van de Berlijnse overheid; in Amsterdam kregen alle ideologische bewegingen subsidie (met name in de jaren 80).

In het artikel wordt op een innovatieve manier de ontwikkeling van ideologische bewegingen onderzocht aan de hand van het zogenaamde 'density-dependent model' dat binnen de organisatie-ecologie ontwikkeld is en door de Amerikaanse sociologe Debra Minkoff toegepast is op sociale bewegingen. Het belangrijkste uitgangspunt van dit model is dat organisaties binnen een bepaalde populatie van organisaties afhankelijk zijn van dezelfde middelen. Hierdoor zijn de organisaties onderling afhankelijk en reageren ze op eenzelfde manier op veranderingen in de omgeving. Deze reactie kan twee vormen aannemen: competitie of samenwerking. Daarnaast staat binnen dit model het aantal aanwezige organisaties (density) centraal. Het model voorspelt een paradoxale ontwikkeling: een groeiend aantal organisaties zorgt enerzijds voor meer concurrentie (aangezien alle organisaties afhankelijk zijn van dezelfde middelen) en anderzijds voor meer mogelijkheden tot samenwerking. Binnen een ideologisch gepolariseerde populatie verwachten we echter niet dat alle organisaties met elkaar concurreren en/of samenwerken. Concurrentie en samenwerking vinden vooral plaats tussen organisaties met dezelfde ideologische achtergrond. Dit heeft te maken met het feit dat deze organisaties dezelfde potentiële aanhangers en externe ondersteuners hebben (dus directe concurrenten zijn) en tegelijkertijd dezelfde ideologische visie en doelstelling hebben, waardoor samenwerking mogelijk is. In een gepolariseerde populatie is er echter een onderlinge afhankelijkheid tussen verschillende ideologische bewegingen mogelijk. Er kan sprake zijn van compe-

titie tussen bewegingen om symbolische middelen (maar niet om de belangrijkste bronnen zoals leden, donaties of externe steun); er kan sprake zijn van onbedoelde samenwerking tussen bewegingen (Turkse bewegingen kunnen profiteren van het werk dat andere Turkse bewegingen al gedaan hebben) en ten slotte kan er sprake zijn van tegenreacties ('counter movement') tussen ideologische tegenstanders (bij Turkse organisaties, links vs. rechts, seculier vs. religieus, enz.).

In het artikel wordt voorspeld dat de omgeving, en daarmee het beleid, op twee manieren van invloed kan zijn op bovenstaande processen van competitie en samenwerking. Ten eerste verwachten we dat een open bereidwillige omgeving (Amsterdam) zal leiden tot meer intra- en interideologische samenwerking, omdat er meer mogelijkheden zijn voor organisaties om zich te manifesteren. In een gesloten vijandige omgeving (Berlijn) verwachten we meer intra- en interideologische competitie door het gebrek aan externe middelen en mogelijkheden om te organiseren. Ten tweede wordt verwacht dat er in beide steden weliswaar een sterke tegenreactie zal zijn tussen ideologische tegenstanders, waarbij vooral de zwakkere beweging reageert op de sterkere beweging en niet andersom, maar dat er ten aanzien van de sterkere en zwakkere ideologische beweging verschillen te vinden zullen zijn. Dit heeft ermee te maken dat rechtse organisaties in Amsterdam steun ontvingen en de vrijheid hadden om zich te organiseren. In Berlijn was de situatie omgekeerd: linkse seculiere organisaties kregen overheidssteun en rechtse islamitische organisaties niet; in bepaalde gevallen werden deze

laatste zelfs gehinderd om zich te ontwikkelen. Hierdoor zijn de rechtse beweging in de Turkse gemeenschap in Amsterdam en de linkse gemeenschap in Berlijn relatief het sterkst geworden. Dat zien we onder andere terug bij de verhouding tussen linkse en rechtse Turkse organisaties in beide steden. Er zijn verhoudingsgewijs meer linkse Turkse organisaties in Berlijn dan in Amsterdam en verhoudingsgewijs veel meer rechtse Turkse organisaties in Amsterdam dan in Berlijn. Dit is een rechtstreeks effect van het gevoerde beleid in beide steden. Een ander belangrijk effect van het beleid is dat er verhoudingsgewijs veel meer Turkse organisaties in Amsterdam zijn dan in Berlijn.

De resultaten in het artikel laten zien dat competitie tussen organisaties inderdaad vooral plaatsvindt tussen organisaties die tot dezelfde ideologische beweging behoren en niet tussen verschillende ideologische bewegingen. Er worden bovendien weinig effecten van samenwerking gevonden, ook niet binnen dezelfde ideologische beweging. In ieder geval zijn hier de competitieve krachten sterker dan de collaboratieve krachten. Onverwacht komen we inter-ideologische samenwerking vooral in Berlijn tegen en niet in Amsterdam, waar vooral intra-ideologische competitie te vinden is. In het artikel wordt dit resultaat verklaard door de mogelijkheden voor alle ideologische bewegingen in

Amsterdam om te organiseren. Dit zorgt voor meer activiteiten en leidt vervolgens tot meer en heftigere concurrentie tussen organisaties. In de gesloten en vijandige Berlijnse omgeving met minder middelen is samenwerking tussen organisaties van verschillende ideologische bewegingen waarschijnlijk cruciaal voor het voortbestaan van bepaalde organisaties. Wel vinden we zoals verwacht sterke tegenreacties tussen ideologische tegenstanders in beide steden, waarbij inderdaad linkse Turkse organisaties in Amsterdam reageren op de sterkere rechtse beweging, terwijl in Berlijn het omgekeerde het geval is.

Het artikel concludeert dat beleidsmakers geen invloed hebben op de belangrijkste mechanismen in ideologisch gepolariseerde populaties. De belangrijkste mechanismen die het succes en falen van ideologische bewegingen verklaren, zijn competitie om middelen en symbolen, en een sterke tegenreactie van ideologische tegenstanders op elkaars aanwezigheid en activiteiten. Deze reacties kunnen in bepaalde gevallen een gewelddadig karakter hebben en dat gold voor zowel Amsterdam als Berlijn. Beleidsmakers hebben echter wel invloed op de uitkomst van deze processen door bepaalde bewegingen te ondersteunen, ruimte te bieden aan bewegingen om zich te manifesteren of die ruimte te beperken of bepaalde bewegingen actief te bestrijden.